

Herregårdsliv

Beretninger fra århundredskiftet

NATIONALMUSEET

Elever og forvalter

Udgiveren har ansvaret for at trykke denne beretning, som kan støde nogle. Beretteren blev opfordret til at ytre sig frit uden de sædvanlige hensyn, som ellers plejer at begrænse vore udtalelser. Dette gælder også en lang række af de følgende beretninger. Nogle af dem er iøvrigt skrevet som en kommentar til P. Hauch Fengers indtryk af herregården, idet uddrag af hans (og andres) beretninger blev publiceret af Tage Christiansen i Berlingske Aftenavis og Vendsyssel Tidende i 1965 med opfordring til læserne om at skrive egne erfaringer.

Udgiveren finder, at den helt usminke-
de beskrivelse er værdifuld ved at belyse, hvorledes vi alle er præget af vor situation, og uden at man kender en beretters baggrund, er det vanskeligt at vurdere kildeværdien af udsagnet.

Her er der tale om en ung mand, som med sin mangel på erfaring undertiden har forvekslet de unge karles pralehistorier med virkeligheden (for eksempel om at narre en pige ved at udgive sig for at være forvalter). I andre tilfælde er der sikkert tale om generaliseringer. Derimod har han gode iagttagelser af arbejdsklimaet på den store virksomhed, hvor den enkelte ikke kunne kontrolleres, og hvor alt for store krav til en alt for dårligt lønnet arbejdskraft gav sig uheldige udslag efter en grundtvigiansk gårdmandssøns etik.

Men for P. H. Fenger og for mange andre med ham kom herregården til at stå som den store ødelægger af mennesker. Herregården burde hurtigst muligt fjernes.

Hedebondens søn på det lollandske gods

Marius Nielsen er født 1886. Det vil sige, at han er 10 år yngre end den foregående beretter. Han kom fra en lille hedegård i Læborg, og han var vokset op med arbejde, arbejde og atter arbejde. Han stod nu forældreløs, men en ældre broder var gået herregårdsvejen, og den ville Marius Nielsen også selv prøve, da han 1. maj 1903 begyndte som landvæsenselev på Alholm. Hans udgangspunkt var således et noget andet:

Min ankomst eller rettere ophold på Alholm betød en fuldstændig revolution, ikke blot i min daglige tilværelse, men i hele mit livssyn. Alt var her anderledes end det, jeg var tilvant. I stedet for den magre sandjord, heden og forkrøblede krat og granbeplantninger, så jeg her den fede, frugtbare muldjord og de venlige, lysegrønne bøgeskove flankeret af Østersøen med småbåde og fiskefartøjer og en dejlig badestrand. Egnen var langt smukkere, og menneskene mere livlige end på min hjemegn. Naturen sætter sit præg på menneskene. Mine første oplysninger om Lolland fik jeg som ganske ung i skolen, hvor læreren fortalte et par småtræk om land og folk. Mærkeligt nok nævnede han specielt Alholm, som han formentlig selv havde set, for han talte med begejstring om det store grevskab, navnlig selve Alholm slot med den store have og park, hvor man avlede sydlandske frugter. Det var første gang, jeg hørte navnet nævnt, men anede den gang ikke, at gården også skulle få betydning for mig. Han fortalte om det for os jyder så mærkelige lollandske sprog. Det gjaldt navnlig de gamle, der så at sige aldrig havde været uden for øens grænser. En gammel kone kom ind på apoteket for at købe for 10 øre kajenne

peber. Det skete i følgende vendinger: Kajenne få kajenne for 10 øre kajenne kajenne. Da læreren fortalte os det, hylede vi af latter. Men det var ingen overdri-
velse. Udtalen var fuldkommen naturtro – dengang. Men bortset herfra herskede der nogen sprogforvirring, idet mindst halvdelen af folkene var svenskere – både hel- og halvblods – enkelte finner samt repræsentanter fra næsten alle egne af landet. Jeg var eneste landvæsenselev – på de fleste gårde var der 3-4 stykker, ofte flere. Jeg fik anvist et lille dejligt værelse udstyret med alt, hvad man med rimelighed kunne forlange efter den tids forhold – ja, mere end det. Der var en god seng, kakkelovn, servante, bord og stole samt lampe alt af god kvalitet. En pige kom dagligt og gjorde værelset i stand, redte sengen, ordnede lampen, fornyede vaskevandet, bar brændsel ind og fyrede op i kakkelovnen om vinteren, så der var varmt, når jeg efter fyraften kom op på værelset. Det var en for mig hidtil ukendt service. Kosten, vi fik, var af en efter forholdene enestående god kvalitet. Fodermesteren, ladefogden og jeg spiste sammen i et lille dertil indrettet værelse, og vi fik det formentlig nok lidt bedre end dem, der spiste i folkestuen, men jeg hørte aldrig en eneste klage over kosten i det årstid, jeg var der. Fra 1. april til 1. november fik alle folkene udleveret snaps i en lille flad flaske, der kunne rumme 2-3 gode snapse, som vi drak til vore mellem-måder om for- og eftermiddagen i marken. De øvrige 5 måneder om året fik karlene ingen snaps udleveret, og det gjorde ladefogden og jeg heller ikke, men vi fik en flaske snaps udleveret én gang ugentlig, som vi nød til vor aftensmad, men derimod måtte vi ikke tage noget med i marken, formentlig for ikke at vække misundelse hos karlene. Måden, jeg blev behandlet på, oversteg selv mine dristigste forventninger. En fa-

ger ny verden havde åbenbaret sig for mig. Jeg var dybt beskæmmet over al den godhed og hensynsfuldhed, der blev udvist imod mig uværdige menneske. Men jeg bestræbte mig efter evne at vise mig tilliden værdig. Jeg bør vist indskyde, at det var kun på de færreste herregårde, at forholdene var så ideelle som her. Det skyldtes i alt væsentligt forpagterparret – ikke mindst fru. Jeg vil altid mindes disse gamle mennesker med glæde og taknemmelighed. De var begge henved de 70 år, og de afstod forpagtningen et par års tid efter, at jeg var rejst, hvorefter de rejste til København, hvor de nød deres oti-

um. Forandringen i min tilværelse var på alle måder overvældende. Her var arbejdstiden fastlagt, om sommeren fra 6 morgen til 7 aften med $\frac{1}{2}$ times spise-pause for- og eftermiddag og $1\frac{1}{2}$ times middag. Om vinteren var arbejdstiden fra 7 morgen til 5 aften. Men der fandtes også gårde, hvor arbejdstiden den gang var fra $5\frac{1}{2}$ morgen til $7\frac{1}{2}$ aften. Forinden skulle der om morgenen vandes og strigles heste $\frac{1}{2}$ time. Efter fyraften kunne man gå, hvorhen man villø uden at spørge om forlov, ligesom alle helligdagene var fridage. Således forholdt det sig ikke på bøndergårdene. Her var ingen fast arbejdstid.

Alholm på Lolland har en af Danmarks største herregårdsbygninger med en indviklet bygningshistorie, der ikke er fuldt udredt. I 1332 førtes kong Christoffer den anden som fange til det vanskeligt tilgængelige Alholm. Omkring 1900 samledes overskuddet fra en række herregårde på Alholm, der var bolig for lensgreve Frederik Raben-Levetzau, der som cand. polit. var ansat i diplomatiet og 1905 blev udenrigsminister. Han var en aktiv mand med mange tillidshverv. Der blev fra 1889 afset uhyre summer på at udbygge gården. På billedet ser man murerne i færd med at lægge sidste hånd på en ny fløj. At bygningen havde sin virkning, fremgår af Marius Nielsens beretning.

Den kunne bonden praktisk talt selv bestemme, og det var i reglen en uheldig ordning for karlene. Om søndagen slap-pede man ganske vist lidt af, men om nogen ubegrænset frihed var der i reglen ikke tale. Det bevirkede, at folk, der fik begyndt at tjene på herregårde, næsten aldrig tog plads på en bondegård igen.

Selv havde jeg i $2\frac{1}{2}$ år tjent på en lidt større bondegård – et slaveliv, der aldrig havde tilfredsstillet mig. Men hvad skulle jeg gøre? Råd til at lære noget håndværk endsige studere var ganske udelukket. Begge mine forældre var døde. Der var ingen, hos hvem jeg kunne søge råd og vejledning. Jeg måtte selv se at finde vej. Det kan være svært for de fleste, men særlig for en næsten uerfaren dreng, der står ene. Der var faktisk ikke noget valg. Landbruget var det eneste, jeg havde kendskab til, og hvorved jeg kunne forsørge mig selv. Jeg fik talt med en lidt ældre broder om sagen. Han var den gang kusk på Hardenberg ved Saxkøbing. Han orienterede mig lidt om herregårdslivet, og vi blev enige om, at jeg skulle prøve at tage plads som elev. Det indebar en spinkel mulighed for at nå frem til en ledende stilling. Men, sagde han, du må være klar over, at det kræver en kolossal indsats. Det er ikke nok med, at du gør din pligt, der skal mere til. Jeg gik ikke til opgaven under falske forudsætninger. Bonden, som jeg var hos, søgte at forhindre mig i min beslutning ved at skildre herregårdslivet med de mørkeste farver. Når jeg var så heldig straks at få en enestående god plads, bidrog det vel i nogen grad til at gøre svælget større, end det i almindelighed var.

Jeg begyndte efterhånden at blive fortrolig med forholdene på Ålholm og anstillede betragtninger over fortiden og nutiden. Jeg mindedes, hvorledes jeg tilligemed en daglejer stod det meste af vin-

teren og tærskede hele gårdens avl ved at slå hverandet slag med en plejl. Ved hjælp af et damptærskværk kunne vi på Ålholm tærske 150-200 sække om dagen. Vore anstrengelser med plejlen fik pludselig et latterligt skær over sig. Således gik det på næsten alle andre områder. Maskinerne, der på det tidspunkt var ret ukendte på min hjemegn, blev her anvendt i ret udstrakt grad, ligesom de øvrige redskaber var nye og moderne i forhold til de mere primitive, som jeg var vant til. Avlsbygningerne, der var opført efter brand for 10-15 år siden, var solide, moderne, praktiske og rummelige. Alt bar præg af velstand og omtanke. Der blev ikke sparet på nogen ting ud fra den betragtning, at det kom igen med renter. Det gjaldt navnlig dyrenes foder og pleje. Halmen blev anvendt i overdådighed til strøelse af både heste, køer og svin. Det gjaldt simpelthen om at få lavet så meget som muligt af halm og avner til gødning. Jeg tænkte med vemod på forholdene i min hjemegn, hvor man anså halmen som et værdifuldt foder, hvorledes min far, når han gik og fodrede køerne og tabte et par strå på staldgangen, møjsommeligt bøjede sig ned og sankede dem op, for at intet skulle gå til spilde.

Dengang var det almindeligt med en brakmark. Vi havde også en. Det var en mark på 85 tønder land, forøvrigt den største mark vi havde (Kvievænget). Det var en treårs græsmark, og der stod det fineste græstæppe, man kunne tænke sig, det var nemlig i maj måned. Hvor ville landmændene på min hjemegn være bleven glade, om de havde kunnet tøjre deres køer på slig en græsmark. Men hvad skete? Der blev kørt gødning ud på det dejlige græs, hvorefter hele redeligheden blev pløjet ned. Den fede muldjord fik både grøngødning og staldgødning. Den blev pløjet og harvet adskillige gange i løbet af

sommeren, og i efteråret blev der sået hvede. Jeg behøver vel næppe at antyde, at der voksede en hvede, som var en fryd for øjet. – Smukt virkede det også, når man en tidlig sommermorgen så en 7-8 harer lege i det dugvåde græs i ens umiddelbare nærhed. De var jo fredet hele året bortset fra en dags klapjagt.

Ålholm avlsgård var dengang bortforpagtet til forpagter L. Ulrich, en ældre mand med langt, hvidt Stauning-skæg. Forvalteren hed Baggesen-Schmidt. Han påstod at nedstamme fra digteren Jens Baggesen. Han havde i henved en halv snes år været forvalter på forskellige gårde, men fik desuagtet kun 450 kr i årlig

En af de tydelige fordele ved at arbejde på en herrrgårds landbrug var de faste arbejdstider. Dette blev markeret af ringeklokken. Fotografiet viser klokken på Lundenæs ved Skern. Den er dateret 1792. Hans Stiesdal fotograferede den 1964.

Lensgreven forstod at skaffe sig gode medarbejdere. Dette gælder også forpagteren, der frembragte afgrøder, som virkede lige så imponerende på den vestjyske beretter som det store hus. Fotografiet viser græssende ungkreaturer på Ålholm i 1913.

løn, skønt en sådan stilling stillede store krav til sin mand. Han kom senere fra Ålholm over på Sorø Store Ladegård og blev inspektør. Ladefogden fik 300 kr i løn og 1., 2., og 3. års elever henholdsvis 180, 200 og 225 kr. Karle og røgttere 225-250 kr. Til selve Ålholm avlsgård hørte 700 tønder land ager og dertil en mængde skov. Besætningen bestod af 14 spand arbejdsheste, 170 malkekøer foruden opdræt, ca 250 svin. Desuden hørte følgende proprietær- og herregårde ind under godset: Annalyst, Stubberupgård, Eg-holm, Bramslykke og Bremersvold, alle på Lolland, samt Lekkende og Beldringe på Sjælland.

Om sommeren når det var varmt, badede vi hestene i Østersøen. På varme dage blev dyrene svedige under arbejdet i brakmarken eller for meje- og slåmaskiner. Det var en velgerning mod hestene. Det foregik om formiddagen på søndage. Vi red da alle 14 spand ned gennem Nysteds hovedgade og ud til den flade strand. Her klædte vi os af, sprang på dyrene og red langt ud i vandet. Når hestene ikke kunne bunde mere, begyndte de automatisk at svømme. Der kunne være stor forskel på hestenes svømmeevne – og lyst dertil. Den ene af mine heste gik ret modvillig i vandet, og det kostede den øjen-synlig ret store anstrengelser at svømme.

Den anden derimod svømmede næsten som en fisk, fandt åbenbart stort behag deri. Heste, der svømmer, har ikke stort andet end hovedet over vandet.

Ålholm slot blev bygget i det elvte eller tolvte århundrede – jeg husker ikke mere tallet. Det er i tidernes løb undergået en del ændringer og har oprindelig haft karakter af en fæstning. Det tyder i hvert fald de på sine steder 5 alen tykke mure på. En af tjenerne havde således sin seng stående i vindueskarmen, hvor der var god plads. Slottet var praktisk talt omgivet af vand. Til den ene side Østersøen og den anden side slotssøen. Kun en forholdsvis smal vej førte hen forbi slottet. Oprindelig

Aerodan har taget fotografiet af Alholm ladegård i 1932. De tre avlsbygninger var stråttækte til den 29. december 1906, da en spritter tabte en tændstik i laden. Kreaturerne blev under branden stående i stalden, og arkitekt Vilhelm Tvedes brandsikrede lofter holdt, således at der intet skete med dyrene. Sådan beretter gårdens tidligere bestyrer Oskar Høygaard, der har udlånt fotografiet.

Fotografiet fra Alholms have fra 1914 stemmer smukt med skildringen. Tænk hvilket arbejde der ligger bag den løbende ranke.

havde avlsgården ligget i nærheden af slottet, men omkring 1890 brændte den og blev da flyttet op nord for byen og placeret mellem de to landeveje, der fører til Nykøbing og Sakskøbing, hvilken beliggenhed i trafikal henseende var langt mere praktisk og fordelagtig. Op til slottet lå haven og parken, der vistnok var over 100 tønder land stor. I forbindelse med parken lå et græsareal, hvor der græssede henvend et par hundrede får. Manden, der passede fårene, blev altid kaldt Schæferen. Hvorfor man benyttede det tyske ord, ved jeg ikke. Haven var den største, smukkeste og mest velholdte, jeg nogen sinde har

set. Når man i sommerens pragt vandrede rundt i haven, ledtes tanken uvilkårlig hen på Paradisets have. Mange mennesker var beskæftiget i haven. Der var først overgartneren, som boede i en stor flot villa midt i haven. Han holdt kusk med liberi, dog ikke så flot som grevens kuske. Desuden var der to undergartnere og en del elever samt adskillige mennesker af begge køn, som jeg ingen tal har på.

Grevens hestestald lå i udkanten af haven nær slottet. Her stod 20 køre- og rideheste opstaldet til grevens og hans families private afbenyttelse. 5 mand var udelukkende beskæftiget med at passe

disse heste, vogne og seletøj, nemlig første kusk, anden kusk, rideknægt, stalddkarl og stalddreng. Blandt hestene fandtes to firspand. Begge kuskene havde været på køreskole og kunne køre et firspand. Rideknægten var i reglen en mand, der havde aftjent sin værnepligt ved rytteriet. Hans opgave var at ledsage komtesserne på deres rideture og iøvrigt røre hestene. Her må jeg lige indskyde, at greven havde to halvvoksne piger og en dreng, der var noget yngre. Når vi om sommeren havde mejet en mark og sat kornet i skokke (hobe), var det en yndet sport for komtesserne og rideknægten at lade he-

stene i flyvende galop springe over skokkene. Det første halve år jeg var der, havde vi en flot og dygtig rideknægt. Men en dag da han havde drukket for mange øller, var han så uheldig at møde greven, der straks afskedigede ham. Kort efter kom der en svensker, men han var noget duknakket og havde i det hele taget ikke for-gængerens flotte skikkelse. Da greven så ham, sagde han til første kusken: Se dog at få rettet ryggen på den fyr, for det er dog Satans, som han går og skaber sig! Alle, der var beskæftiget i stalden, skulle gå klædt i uniform syet af fint gult stof med spidsbukser og lange blanklæder-

Alholm omtales første gang, da den holstenske grev Johan den Milde i 1329 lånte den danske konge penge mod at få kongens gods på Lolland i pant. Greven har antagelig udbygget borgen med den ringmur, som endnu ses mellem de to store fæstningstårne. Udbygningen i 1890'erne kom i en periode, da mange anstrengte sig for at vise, at Danmark havde en berettigelse som selvstændig stat.

Polske piger som sæsonarbejdere på Ålholm. Polen var i 1795 blevet delt mellem Rusland, Prejsen og Østrig. Der blev intet gjort for at opsuge landets befolkningstilvækst, og store mængder polakker udvandrede til de oversøiske lande. Andre polakker tog i sommertiden arbejde i Tyskland og det sydlige Skandinavien.

støvler og stiv hat. Ingen måtte bære skæg, men skulle anlægge bakkenbarter. Så mange heste og mennesker stod til grevens disposition, når han i ny og næ fik lyst til at køre en tur. Dertil kom den store stab af tjenerpersonale på selve slottet. Den bestod blandt andet af 5 tjenere og en kok. Første tjeneren kaldtes hovmester. Anden tjener var grevens personlige kammertjener, der ledsagede greven på hans rejser til København, Paris og Ægypten. Kokken var tysker, direkte importeret fra Pommern. Af kvindeligt personale fandtes foruden oldfruen, husjomfruen, grevindens og komtessernes per-

sonlige kammerjomfruer, en linned,- vasker og syjomfru foruden nogle stue- og køkkenpiger. Det var dyrt at holde liv i den familie. Det muliggjordes ved, at enhver af folkene ved deres arbejde på grevens otte herregårde måtte yde deres bidrag til hans underholdning. Underligt at en mand, som havde fået tusinder af tøn- der land jord foræret, og som aldrig havde pløjet en fure, skulle råde over så megen jord, medens de mennesker, der dyrkede den, ikke ejede så megen jord, at det kunne fylde en urtepotte. Man mindes salmistsens ord: Oh, Gud, hvor er din visdom stor, din godhed, magt og rige. –

Når greven og navnlig grevinden gav én af personalet en ordre, da skete det ikke under den almindelige fremgangsmåde, som når man siger: De må – kan eller vil De gøre dette eller hint. Nej, ordren lød: Du skal! Med eftertryk, som for at understrege det uhyre, uoverstigelige svælg, der fandtes parterne imellem i lighed med den rige mand og den fattige Lazarus. Det kan vel betragtes som udtryk for topunktet af den højere dannelse, navnlig når man er lensgreve, kammerherre, hofjærgemester Raben-Levetzau til grevskabet Christiansholm og senere udenrigsminister i ministeriet J. C. Christensen.

Nysted havde den gang ca 1500 indbyggere. Ikke desto mindre fandtes der i byen et hotel og tre gæstgiverier med ret til udskænkning af stærke drikke. Da avlsgården kun lå to minutters gang fra byen, havde folkene let adgang til at få en bajer. Når ladefogden og jeg fulgtes ad til byen, gik vi i reglen ind på gæstgiveriet »Stad Nysted«. Det var en jævn pæn restauration, og værten Rasmus Hansen var landbrugsinteresseret, idet han i sine unge dage havde været på adskillige herregårde og blandt andet været forvalter på Dronninglund oppe i Nordjylland. Han kom undertiden hen og slog en sludder af med os. En dag siger han: Tja, det er godt nok med det landbrug, men det er dog så Satans lidt lønnet. Det var så sandt – så sandt – i hvert fald den gang.

Vi havde fire ugifte malkepiger. Desuden var der en del husmandskoner, der malkede. Præcis klokken 4 morgen og eftermiddag begyndte malkningen, der varede ca 2½ time. Enhver skulle malke et hold køer på 20 stykker. Bagefter skulle to af dem vaske spande, og de andre to gøre folkeværelserne i stand. Det varede et par små timer. Fra klokken 10 til 4 eftermiddag var pigerne fri og fuldkommen uaf-

hængige. De benyttede i udstrakt grad tiden til at promenerer i stiv stads nede i byen, hvorved de erhvervede sig titlen »malkekomtesserne«. Malkepigerne holdt egen husholdning og havde mere frihed og selvstændighed end de øvrige på gården, blot de kunne klare at malke 20 køer to gange daglig, hvilket kunne synes besværligt og anstrengende, hvad det da også var for begyndere. Men hele problemet var et spørgsmål om rutine og træning. Selv små spinkle piger kunne let klare arbejdet.

Man kan sige om tiden ved århundredskiftet, at den danner overgangen fra gammelt til noget nyt, navnlig på teknikens område. Men fremskridtet var almindeligt og kunne spores år for år. Elektriciteten havde endnu ikke fået indpas på landet. Det skete først en halv snes år senere, og da kuns på de store gårde, hvor den da ikke blot anvendtes til belysning, men også som trækraft til motorer og tærskværk. Vi havde på Ålholm tre mejemaskiner og tre slåmaskiner. Alle de øvrige redskaber var praktiske og af god kvalitet. Selvbinderne eksisterede, men det var kun få gårde, der havde en sådan. Leen var det almindeligste mejeredskab på bøndergårdene, og den anvendtes også til dels på de store gårde. Vi mejede således en hel mark med le, fordi der var en del lejesæd. 22 mand gik bag efter hinanden og svang leen. Det var et trælsomt arbejde at gå og svinge leen en lang dag, og så stod resultatet af anstrengelserne ikke i noget som helst forhold til det, som maskinerne udrettede. Hvor ofte har jeg ikke senere hen, når jeg kørte selvbinder, følt mig stolt og lykkelig, ved at maskinen kunne udrette 30-40 gange så meget som en mand med le, og så var arbejdet endda udført langt bedre. Jeg forstår ikke de mennesker, der beklager, at leernes tid er forbi; jeg græder med tørre øjne over det

tab. Biler fandtes der jo næsten ingen af. End ikke greven ejede en. Men der var en mand i Nysted, der havde et lille motor-køretøj. Det vakte derfor ikke ringe opsigt, da der dette år blev startet en bilrute fra Nysted til Nykøbing – en strækning på 2 mil – den første i hele landet. Når man valgte at starte en bilrute her, var årsagen vistnok den, at der fandtes ingen bakker. Kun i nærheden af gården fandtes en lille stigning i terrænet, og her kørte bilen da også jævnlig fast på skråningen. Så måtte passagererne i huj og hast ud af bilen, der begyndte at løbe baglæns, for at skubbe den over det kritiske punkt. Men det tog folk med godt humør, og det gav intet skår i beundringen for det nye køretøj. Så vidt jeg ved, varede det flere år, inden der blev anlagt bilruter andre steder i landet.

Men der dukkede også andre nye og mærkelige fænomener op, blandt andet noget man kaldte »levende billeder«. Det var den første spæde begyndelse til biografen. Man kunne virkelig på et stort lærred fremkalde billeder, der bevægede sig nøjagtig som levende mennesker. Jeg så en lille forestilling første gang i Nysted. Det var en optagelse fra en almindelig barberstue. En »kunde« kommer ind og skal barberes. Med en flot håndbevægelse opfordrer barberen kunden til at tage plads. Efter at de almindelige forholdsregler var truffet, gik barberen i gang med en grundig indsæbning. Da den var tilendebragt, hentede han barberkniven, og med et elegant snit fjernede han hovedet fra kroppen. Hovedet lagde han på et lille bord, der stod i nærheden, hvorefter han foretog selve skrabningen. Da den var tilendebragt, tog han hovedet, som han med en flot bevægelse og stor rutine atter anbragte på kroppen, der ganske uanfægtet af begivenhederne stadig sad i stolen. Derefter fjernede barberen servietten med et buk, hvorefter kunden straks sprang

Da C. A. Beck fotograferede Ålholm omkring 1890 valgte han hovedbygningen som motiv, hvorimod han på Gedsergård forevigelede gårdens nybyggede avlsbygninger med mejeriskorstenen som et tidens tegn.

op, synlig nervøs, hvilket ikke bør undre. Han havde nær glemt at betale, som skete med stor febrilsk nervøsitet. Hans hat og stok glemte han også i skyndingen, hvilket barberen dog hurtigt fik rådet bod på. Dengang lo man, og man kan endnu i minderne trække på smilebåndet.

Der kunne fortælles adskilligt om forhold og regler på avlsgården, men jeg skal blot pege på et par enkelte eksempler som ret enestående. Jeg har i hvert fald ikke oplevet noget tilsvarende på alle de andre

gårde, hvor jeg har været. Hvert år til påske fik alle folkene på gården udleveret 10 kogte æg til hver. Man kunne selv bestemme, om man ville have æggene på en gang, eller man ville have 1 eller 2 ad gangen. Jeg har tidligere nævnt reglerne for den snaps, vi fik udleveret. Hjemmebrygget øl kunne vi selv hente i bryggerset efter behag. Når dertil kommer, at vi fik en rigelig, solid og veltillavet kost, kan man næsten betegne forholdene som ideelle.

Hver søndag formiddag gik den gamle forpagterfrue rundt på alle folkeværelserne for at udskifte håndklæder og samtidig for at konstatere, om pigerne gjorde ordentligt rent, og for at se hvem af folkene der selv havde sans for orden og akkurate, for hun havde omsorg for sine folk. En søndag i april mens jeg opholdt mig på værelset, kom hun som sædvanlig med et nyt håndklæde og fjernede det gamle. Hvad, siger hun overrasket, har De ikke ild i kakkelovnen? Nej, siger jeg, det er ikke nødvendigt mere, og jeg fryser heller ikke. Da synes jeg rigtignok, at det er koldt, sagde hun, idet hun skuttede sig. Disse ord, der var udtryk for en storsindet tankegang, glemmer jeg hende aldrig. Men så gode forhold har der næppe eksisteret på Ålholm hverken før eller siden. Mange lensmænd har i tidernes løb huseret på den gamle røverborg blandt andet den fra danmarkshistorien kendte feltherre Otto Krumpen. I Christian den 2.s tid – altså for næsten 450 år siden – slog bønderne i Frejlev ridefogden på Ålholm ihjel. Landsbyen Frejlev, der hørte under Ålholm, ligger ved landevejen, der fører til Nykøbing en halv mils vej fra Ålholm. Som straf for ugeringen skulle de Frejlev bønder i følge sagnet skaffe 12 par hvide stude med røde øren, men da man ikke kunne opdrive mere end 11 par, greb man til den udvej at male ørerne på to hvide stude. Men bedrageriet blev afsløret, og nu blev bønderne dømt til at rejse et flere meter højt trækors netop på det sted, hvor man slog ridefogden ihjel. Korset er en realitet. Det står der den dag i dag og skal stå der til evige tider. Hver gang et kors forfalder eller rådner, er bønderne pligtige at rejse et nyt. Det skete forøvrigt for et par år siden. Begivenheden blev transmitteret i radioen, og jeg sad og fulgte udsendelsen med interesse. – Samtidig med historien om de hvide stude med de røde øren fik

bønderne påhæftet betegnelsen: De Frejlev skalke med de røde øren. Betegnelsen anvendes den dag i dag og har således holdt sig frisk gennem over 400 år. Når ungdommen gik til bal i Frejlev forsamlingshus, da skete det ofte med ordene: Nå, skal vi så gå op til de Frejlev skalke med de røde øren.

Jeg lærte meget dette år på Ålholm, ikke blot hvad landbruget angik. Jeg voksede både legemligt og åndeligt. Det ændrede hele mit livssyn. Min far havde den vane, at han ofte bebrejdede ikke blot mig, men også mine to brødre, at vi var ikke dygtige nok, at vi simpelthen ikke duede. Det var ikke af ondskab, men uforstand. Det bevirkede, at jeg som fjorten årig trådte ud i livet med en følelse af at være af en ringere kvalitet end andre mennesker. Jeg slæbte rundt med dette mindre-værds kompleks i flere år. Da jeg forlod Ålholm, skrev forpagter Ulrich mig en pæn anbefaling, der sluttede med ordene: Det er mig en glæde at kunne anbefale ham til enhver, der måtte have brug for ham. – Denne anbefaling fik stor betydning for mig, ikke blot fordi den var en god hjælp ved ansøgning om andre pladser, men navnlig fordi den gengav mig troen og tilliden til mig selv. (NEU 12236, skrevet 1955).

En god overforvalter og andre lyse minder

Efter at have været landvæsenselev på Ålholm kom Marius Nielsen 1904 til Skørtinge på Falster, hvor han fik overforvalter Andersen til chef:

Vi forlader nu Ålholm og tager springet over til herregården Skørtinge på Falster. Gården ligger omtrent midtvejs mellem Eskildstrup og Stubbekøbing. Den ejedes indtil slutningen af halvfemserne af en godsejer Stampe. Da han døde, drev arvingerne gården i nogle år ved hjælp af en ældre avlsforvalter, der hed J. Andersen. I 1904 blev gården solgt til godsejer Dinesen, der stammede fra Kragerupgård ved Ruds Vedby, men som i forvejen ejede herregårdene Gammel og Ny Wiffertsholm i Jylland. Den kostede da 865.000 kr, men er i dag flere millioner værd. Dinesen var dengang en ung mand, men er forlængst død, og gården ejes nu af hans søn, der den gang var en lille dreng. Til Skørtinge hørte den gang 800 tønder land jord foruden et stort skovareal samt en bondegård. Besætningen bestod af 16 spand arbejdsheste samt 350-360 stykker hornkvæg, heraf 240 malkekøer og 2-300 svin. Gården havde eget mejeri og smedeværksted. Folkeholdet bestod af ca 20 gifte husmænd og håndværkere, 5-6 karle og 4 elever samt 10 svenske roepiger samt enkelte løsarbejdere i høsten. I kostalden var der en fodermester, 3 røgttere, 2 foderelever samt 10 svenske malkepiger. Alle svenskepigerne førte egen husholdning. Desuden fandtes der en halv snes køkken- og stuepiger i folkehusholdningen og på hovedbygningen, samt en mejeripige og mejerske foruden 4-5 reservepiger, der boede i nærheden. En af de første, jeg traf på ved min ankomst, var forvalter Andersen, der rakte mig hånden og bød vel-